

مقایسه میزان سرمایه اجتماعی در محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات

مریم بلوردی^۱

^۱ کارشناس ارشد شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر استان کرمان

چکیده

به منظور مقایسه میزان سرمایه اجتماعی در محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات ۳۸۴ نفر از ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور و ۳۸۴ نفر از افراد ساکن سایر محلات به شیوه نمونه گیری خوشه ای انتخاب شدند و به پرسشنامه سرمایه اجتماعی ناهاپیت و گوشال (۱۹۹۸) پاسخ دادند. اطلاعات به دست آمده با استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون تی تست مستقل) مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور در ابعاد شناختی، ارتباطی و ساختاری در سطح $P < 0/01$ با ساکنین سایر محلات سطح شهر متفاوت بوده و در ابعاد ذکر شده نمره بالاتری را کسب نموده اند.

واژه های کلیدی: سرمایه اجتماعی، اجتماع محور، مواد مخدر، اعتیاد.

۱-مقدمه

به رغم تلاش های مختلف انجام شده از طرف دولت ها و نهادهای اداره کننده شهری در اقدام برای بهسازی و ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی، طبق اسناد جهانی ارائه شده، این مسئله در حال گسترش است. چرا که هنوز این پندارها پا برجاست که گروه های کم درآمد قادر به پرداخت بهای خدمات پایه ی ارائه شده و ارتقای سکونتگاه خود نیستند و سکونتگاه آنها فاقد ارزش فضای شهری است که باید از طریق اقدام از بالا ساماندهی شوند. در شرایط موجود ایران، با وجود کاهش نگرش های تخریبی به این نواحی، لیکن قدرت، ظرفیت و توان محلی لازم برای ساماندهی این سکونتگاهها اندک است و محدودیت ها و موانع زیادی وجود دارد. اقتصاد شهرها به اقتصاد ملی وابسته شده و ظرفیتهای لازم برای توسعه ای مبتنی بر توان ها و مهارت های شهروندی رنگ باخته است. توسعه شهرها به شدت وابسته به درآمدهایی است که از منابع ملی تغذیه می شود و اداره کنندگان شهری و حکومت های محلی با این ابزار توسعه شهر را کنترل می نمایند. این روند تهدیدی برای " ناتوان سازی" و " ناتوان مانی" اجتماعات محلی است. در این نوشتار سعی شده است به تحلیل نقش برنامه اجتماع محور در سرمایه اجتماعی به عنوان سازوکاری تجربه شده در کشورهای مواجه با پدیده اسکان غیررسمی پرداخته شود (فتایی و همکاران، ۱۳۹۳). سرمایه اجتماعی از مفاهیم نوینی است که به عنوان یک اهرم توفیق آفرین مطرح و مورد استقبال فراوان واقع شده است. این سرمایه بستر مناسبی برای بهره وری سرمایه انسانی و فیزیکی و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می شود. درغیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه ها اثربخشی خود را از دست داده و پیمودن راه های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، همواره دشوار می شود. مدیران و کسانی که بتوانند در سازمان، سرمایه اجتماعی تولید کنند، راه کامیابی شغلی و سازمانی خود را هموار می سازند، به زندگی فرد، معنی و مفهوم می بخشند و زندگی را ساده تر و لذتبخش تر می سازند (الوانی و همکاران، ۱۳۸۵).

۲- بیان مساله

مطالعه رفتار انسان یکی از زمینه هایی است که همواره مورد توجه صاحب نظران علوم اجتماعی بوده است. رفتار انسان ابعاد مختلفی دارد که علومی چون روانشناسی، جامعه شناسی و مدیریت به مطالعه رفتار انسان در محیط های مختلف می پردازد. سنجش نوع رفتار، هدایت و پیش بینی رفتار برخی از اهداف مطالعه رفتار هستند که از طریق مطالعه متغیرهایی چون انگیزش، ارزش ها و نگرش ها، ادراک، شخصیت، احساس و غیره میسر می شود. رفتار انسان ها در قالب نقش هایی که در محیط های مختلف بر عهده دارند، قانونمند می شود. هر فرد در نقشی که بر عهده دارد وظایفی را ایفا می کند و رفتارهای خاصی از او انتظار می رود. الگوی توسعه اجتماع محور در قالب نگرش های سنتی در علوم اجتماعی سابقه ای دیرینه دارد. نظریه ای که در طول حیات خود با فراز و نشیب های زیادی روبرو بوده است و در دو دهه گذشته از سوی نهادهای بین المللی مورد تأکید بسیار قرار گرفته، یکی از عوامل مؤثر بر فرایند توسعه اجتماع محور را سرمایه اجتماعی و نرخ بهره مندی آن در کشورها میداند. بدون شک در کشورهای جهان سوم و توسعه نیافته سرمایه اجتماعی میتواند کاستی های منابع اقتصادی را تا حدی بپوشاند (شادی طلب، ۱۳۸۱).

در کشور ما با گذشت زمان و افزایش جمعیت و نیز محدود بودن منابع برای پاسخ به توقعات و نیازهای ناشی از تغییر سبک زندگی از یکسو و افزایش مشکلات و چالش های فراروی ساکنین در این جوامع از سوی دیگر، توانایی دولت ها را در رفع این مسائل کمتر کرده لذا نیاز به افزایش سرمایه اجتماعی افراد برای برآورده شدن نیازهایشان بیشتر احساس می شود. سرمایه اجتماعی یکی از شاخص های مهم در توسعه اجتماع محور است که موجب تحرک گروه ها و تشریک مساعی بین آنها، تقویت و توسعه پایه های دموکراسی در جامعه و محله، ایجاد اعتماد به نفس در سطوح فردی و اجتماعی، ازدیاد رهبران بومی و محلی و بالاخره ایجاد شرایطی که طی آن شرایط مشکلات اجتماعی بوسیله اعضای محله حل می شود، می گردد. با توجه به پایین

بودن سطح سرمایه‌ی اجتماعی، بررسی برنامه‌هایی که منجر به افزایش سرمایه‌ی اجتماعی شود ضروری است. افزایش سرمایه‌ی اجتماعی در یک جامعه مشخص بمنزله افزایش توانمندی آن جامعه است. توانمندسازی یک فرایند اجتماعی چند بعدی است که به مردم کمک می‌کند تا به سطح بالاتری از ظرفیت و توان انجام امور مختلف دست یابند و از طرف دیگر باعث افزایش توانایی اثرگذاری افراد بر مسائل مهم زندگی شخصی و اجتماعی‌شان می‌شود (شادی طلب، ۱۳۸۱) نگاهی به سوابق مدیریت شهری و نیز شود مربوط به همیاری‌های اجتماعی شهروندان نشان می‌دهد که تجارب و ظرفیتهای متعدد و در مواردی گمنام و کشف نشده در بین شهروندان و در سطح مناطق و محلات وجود دارند که شناسایی و توانمندسازی و هدایت آنها می‌تواند در جهت هم افزایی برای بهبود وضعیت ساکنین محله و در نهایت افزایش سرمایه‌ی اجتماعی محلات مؤثر باشد اکنون که در قالب سیاست محله محوری، زمینه‌های ساختاری لازم برای مشارکت نهادینه‌ی ساکنین محله و ذینفعان محلی در نظام مدیریت و برنامه ریزی این حوزه بوجود آمده است، برنامه‌های توانمندسازی اصولی و مناسب می‌تواند زمینه‌های مؤثری برای ارتقاء سرمایه‌ی اجتماعی محلات را فراهم نماید. بنابراین ضرورت دارد تا با توجه به نیازهای اجتماعی شهروندان از جمله نیاز به سرمایه‌ی اجتماعی، در راستای دستیابی به زمینه‌های شکوفایی شهروندان، مطالعات علمی و کاربردی مبتنی بر تجربیات دست اندرکاران و نیز میزان تأثیر پذیری گیرندگان خدمات، در سطوح مختلف شهری و روستایی صورت گیرد (فتایی و همکاران، ۱۳۹۳). پژوهش حاضر نیز براساس همین ضرورت در شهر کرمان انجام گرفته است و سوال اصلی آن این است که آیا بین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات از حیث سرمایه اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد؟

۳- فرضیه های تحقیق

۳-۱- فرضیه کلی

بین ابعاد سرمایه اجتماعی (شناختی، ساختاری و ارتباطی) محله‌های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات تفاوت معنادار وجود دارد.

۳-۲- فرضیه‌های جزئی

- ۱- بین بعد شناختی سرمایه اجتماعی محله‌های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات تفاوت معنادار وجود دارد.
- ۲- بین بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی محله‌های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات تفاوت معنادار وجود دارد.
- ۳- بین بعد ساختاری سرمایه اجتماعی محله‌های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات تفاوت معنادار وجود دارد.

۴- تعاریف متغیرها

۴-۱- سرمایه اجتماعی

پوتنام سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از مفاهیمی مانند: اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داند که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه اعضای یک اجتماع می‌شود و در نهایت منافع متقابل آنان را تأمین خواهد کرد (ماجدی و همکاران، ۱۳۸۵). فوکویاما، سرمایه اجتماعی را یک هنجار اجتماعی محسوب می‌کند که همکاری بین دو یا چند نفر را تقویت می‌بخشد و آن را ویژگی عمل متقابل بین دو دوست می‌داند (تاجبخش، ۱۳۸۴).

۴-۲- بعد ساختاری سرمایه اجتماعی

عنصر ساختاری سرمایه اجتماعی اشاره به الگوی کلی تماس های بین افراد دارد یعنی، شما به چه کسانی و چگونه دسترسی دارید و مهم ترین جنبه های این عنصر عبارت اند از روابط شبکه ای بین افراد، پیکربندی شبکه ای، و سازمان مناسب (الوانی، ۱۳۸۳).

۴-۳- بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی

توصیف کننده نوعی روابط شخصی است که افراد با یکدیگر به خاطر سابقه تعاملاتشان برقرار می کنند. مهم ترین جنبه های این بعد از سرمایه اجتماعی عبارت اند از: اعتماد؛ هنجارها؛ الزامات و انتظارات و هویت (الوانی، ۱۳۸۳).

۴-۴- بعد شناختی سرمایه اجتماعی

این بعد سرمایه اجتماعی اشاره به منابعی دارد که فراهم کننده مظاهر، تعبیرها و تفسیرها و سیستم های معانی مشترک در میان گروه ها است مهم ترین جنبه های این بعد عبارت اند از زبان، کدهای مشترک و حکایات مشترک (الوانی، ۱۳۸۳).

۵- روش تحقیق

از آنجا که موضوع این تحقیق بررسی تفاوت سرمایه اجتماعی محلات اجتماع محور با سایر محلات می باشد. این پژوهش از بعد هدف یک تحقیق کاربردی و از لحاظ روش گردآوری داده ها یک تحقیق توصیفی از نوع مقایسه ای است.

۵-۱- جامعه، نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری کلیه شامل ساکنین شهر کرمان و ساکنین محلاتی بودند که در سال ۹۸ دارای پایگاه خدمات اجتماعی می باشند و بر اساس آمار اداره کل بهزیستی استان کرمان حدودا برابر با ۵۰۰۰۰۰ نفر بوده اند. برای تعیین حجم نمونه از جدول مورگان و برای نمونه گیری از روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای بهره گرفته شد. بدین ترتیب ابتدا از بین لیست محلات دارای پایگاه، سه محله بطور تصادفی انتخاب شدند و سپس از هر محله، یک پایگاه انتخاب گردید. بطور کلی ۳۸۴ نفر از مردان و زنان تحت پوشش پایگاه ها و ۳۸۴ نفر از مردان و زنان سطح شهر مورد مطالعه قرار گرفتند.

۶- ابزار گردآوری اطلاعات

ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق پرسشنامه بود که به شرح ذیل می باشد:

پرسشنامه سرمایه اجتماعی ناهاپیت و گوشال (۱۹۹۸)

این پرسشنامه دارای ۳ بعد ساختاری، ارتباطی و شناختی می باشد که هفت خرده مقیاس شبکه ها، اعتماد، همکاری، فهم متقابل، روابط، ارزش ها، تعهد را مورد بررسی قرار می دهد و در ۲۸ گویه تنظیم شده و بر اساس مقیاس پنج گزینه ای لیکرت (خیلی موافقم = ۵، موافقم = ۴، نظری ندارم = ۳، مخالفم = ۲ و خیلی مخالفم = ۱) ساخته شده است. ناهاپیت و گوشال (۱۹۹۶) با رویکرد سازمانی جنبه های مختلف سرمایه اجتماعی را در سه بعد جای می دهند: ۱- ساختاری:

بارت(۱۹۹۲) عنصر ساختاری سرمایه اجتماعی را الگوی کلی تماس های بین افراد می داند. یعنی، شما به چه کسانی و چگونه دسترسی دارید و مهم ترین جنبه های این عنصر عبارت اند از روابط شبکه ای بین افراد، پیکربندی شبکه ای و سازمان مناسب.

۲- ارتباطی (مشتري): ناهاپیت و گوشال(۱۹۹۶) عنصر ارتباطی سرمایه اجتماعی را توصیف کننده نوعی روابط شخصی می داند که افراد با یکدیگر به خاطر سابقه تعاملاتشان برقرار می کنند. مهم ترین جنبه های این بعد از سرمایه اجتماعی عبارت اند از: اعتماد؛ هنجارها؛ الزامات و انتظارات و هویت. ۳- شناختی: عنصر شناختی سرمایه اجتماعی اشاره به منابعی دارد که فراهم کننده مظاهر، تعبیرها و تفسیرها و سیستم های معانی مشترک در میان گروه ها است. مهم ترین جنبه های این بعد عبارتند از زبان و کدهای مشترک و حکایات مشترک. جهت روایی این پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شده است که این مقدار ۰/۹۳ می باشد (قلیچ لی، ۱۳۸۵). همچنین اوتق(۱۳۸۴) در مطالعه ای ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه را برای هر سه ۰/۹۱ به دست آورده و روایی آن را تأیید کرده است.

۶-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

روش های تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی صورت گرفت. در آمار توصیفی با استفاده از مشخصه های آماری نظیر فراوانی، درصد فراوانی، میانگین، انحراف معیار و نما به توصیف ویژگی های جامعه مورد مطالعه و ویژگی های جمعیتی نمونه تحقیق پرداخته شد و همچنین برای تفاوت سرمایه اجتماعی در محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات از آزمون تی مستقل استفاده شد.

در این تحقیق، متناسب با متغیرهای مورد مطالعه و نوع داده های جمع آوری شده، به منظور توصیف آنان از شاخصهای گرایش مرکزی، پراکندگی و توزیع نمره ها استفاده شد. در مرحله تحلیل آماری با توجه به ماهیت مقیاس اندازه گیری که از نوع فاصله ای است و فرضیه های تحقیق، برای تحلیل داده ها حسب مورد از تی تست مستقل استفاده شد. نتایج تفصیلی این محاسبات در این فصل در دو قسمت توصیف و آزمون فرضیه ها ارائه شده است.

۷- توصیف داده ها

توصیف شاخص های جمعیت شناختی

از ۳۸۴ فرد مورد بررسی در محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور، ۱۴ نفر جنس خود را مشخص نکرده بودند. از ۳۷۰ فرد پاسخگو، ۲۰۷ نفر (۵۳/۹ درصد) مرد و ۱۶۳ نفر (۴۲/۴ درصد) زن بودند. در جدول ذیل توزیع فراوانی بر حسب جنس آورده شده است.

توزیع فراوانی ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور بر اساس جنس

جنس	فراوانی	درصد
مرد	۲۰۷	۵۳/۹
زن	۱۶۳	۴۲/۴
بدون پاسخ	۱۴	۳/۷
کل پاسخگو	۳۷۰	۹۶/۳
کل	۳۸۴	۱۰۰

از ۳۸۴ فرد مورد بررسی در سایر نقاط شهر، ۱۰ نفر جنس خود را مشخص نکرده بودند. از ۳۷۴ فرد پاسخگو، ۲۰۲ نفر (۵۲/۶ درصد) مرد و ۱۷۲ نفر (۴۴/۷ درصد) زن بودند. در جدول ذیل توزیع فراوانی بر حسب جنس آورده شده است.

توزیع فراوانی ساکنین سایر نقاط شهر بر اساس جنس

جنس	فراوانی	درصد
مرد	۲۰۲	۵۲/۶
زن	۱۷۲	۴۴/۷
بدون پاسخ	۱۰	۲/۷
کل پاسخگو	۳۷۴	۹۷/۳
کل	۳۸۴	۱۰۰

توزیع فراوانی افراد مورد بررسی بر اساس سن

از ۳۸۴ فرد مورد بررسی در محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور، ۸ نفر سن خود را مشخص نکرده بودند. از ۳۷۶ فرد پاسخگو ۵۶ نفر (۱۴/۵ درصد) ۲۰ تا ۳۰ ساله، ۱۶۶ نفر (۴۳/۲۲ درصد) بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۸۹ نفر (۲۳/۱۷ درصد) بین ۴۱ تا ۵۰ سال و ۶۵ نفر (۱۶/۹۲ درصد) بالاتر از ۵۱ سال سن داشته‌اند. در جدول توزیع فراوانی بر حسب سن آورده شده است.

توزیع فراوانی ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور بر اساس سن

سن	فراوانی	درصد
۲۰ تا ۳۰ سال	۵۶	۱۴/۵
۳۱-۴۰ سال	۱۶۶	۴۳/۲۲
۴۱-۵۰ سال	۸۹	۲۳/۱۷
۵۱ سال به بالا	۶۵	۱۶/۹۲
بدون پاسخ	۸	۲/۰۸
کل پاسخگویان	۳۷۶	۹۷/۹۲
کل	۳۸۴	۱۰۰

از ۳۸۴ فرد مورد بررسی در سایر نقاط شهر، ۱۰ نفر سن خود را مشخص نکرده بودند. از ۳۷۴ فرد پاسخگو ۶۲ نفر (۱۶/۱۴ درصد) ۲۰ تا ۳۰ ساله، ۱۷۰ نفر (۴۴/۲۷ درصد) بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۹۱ نفر (۲۳/۶۹ درصد) بین ۴۱ تا ۵۰ سال و ۵۱ نفر (۱۳/۲۸ درصد) بالاتر از ۵۱ سال سن داشته‌اند. در جدول توزیع فراوانی بر حسب سن آورده شده است.

توزیع فراوانی ساکنین سایر نقاط شهر بر اساس سن

سن	فراوانی	درصد
۲۰ تا ۳۰ سال	۶۲	۱۶/۱۴
۳۱-۴۰ سال	۱۷۰	۴۴/۲۷
۴۱-۵۰ سال	۹۱	۲۳/۶۹
۵۱ سال به بالا	۵۱	۱۳/۲۸
بدون پاسخ	۱۰	۲/۶۲
کل پاسخگویان	۳۷۴	۹۷/۳۸
کل	۳۸۴	۱۰۰

بررسی توزیع افراد مورد بررسی بر اساس تحصیلات

از ۳۸۴ فرد مورد بررسی در محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور، ۱۲ نفر تحصیلات خود را مشخص نکرده بودند. از ۳۷۲ فرد پاسخگو ۱۶۲ نفر (۴۲/۱۴ درصد) تحصیلات دیپلم، ۱۰۲ نفر (۲۶/۵۶ درصد) تحصیلات فوق دیپلم، ۹۴ نفر (۲۴/۴۷ درصد) تحصیلات لیسانس و ۱۴ نفر (۳/۶۴ درصد) تحصیلات فوق لیسانس داشتند. در جدول ذیل توزیع فراوانی بر حسب تحصیلات آورده شده است.

توزیع فراوانی ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور بر اساس تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد
دیپلم	۱۶۲	۴۲/۱۴
فوق دیپلم	۱۰۲	۲۶/۵۶
لیسانس	۹۴	۲۴/۴۷
فوق لیسانس	۱۴	۳/۶۴
بدون پاسخ	۱۲	۳/۱۹
کل پاسخگو	۳۷۲	۹۶/۸۱
کل	۳۸۴	۱۰۰

از ۳۸۴ فرد مورد بررسی در سایر نقاط شهر، ۱۶ نفر تحصیلات خود را مشخص نکرده بودند. از ۳۶۸ فرد پاسخگو ۱۵۸ نفر (۴۱/۱۴ درصد) تحصیلات دیپلم، ۹۹ نفر (۲۵/۷۸ درصد) تحصیلات فوق دیپلم، ۸۷ نفر (۲۲/۶۵ درصد) تحصیلات لیسانس و ۲۴ نفر (۶/۲۵ درصد) تحصیلات فوق لیسانس داشتند. در جدول ذیل توزیع فراوانی بر حسب تحصیلات آورده شده است.

توزیع فراوانی ساکنین سایر نقاط شهر بر اساس تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد
دیپلم	۱۵۸	۴۱/۱۴
فوق دیپلم	۹۹	۲۵/۷۸
لیسانس	۸۷	۲۲/۶۵
فوق لیسانس	۲۴	۶/۲۵
بدون پاسخ	۱۶	۴/۱۸
کل پاسخگو	۳۶۸	۹۵/۸۲
کل	۳۸۴	۱۰۰

توصیف کمی متغیرهای تحقیق

خلاصه شاخص های توصیفی نمرات ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور

متغیرهای تحقیق	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره	کجی	کشیدگی	آزمون کولموگروف اسمیرنوف
بعد ساختاری	۲۸/۹	۱۱/۳۱	۱۰	۴۶	-۰/۵۹	۰/۸۳	۰/۰۵۳
بعد شناختی	۳۲/۴	۱۲/۲۵	۱۰	۶۵	۰/۳۶	۰/۵۸	۰/۰۵۲
بعد ارتباطی	۳۸/۱۴	۹/۵۸	۱۲	۵۷	۰/۲۲	۱/۱۸	۰/۰۵۲

خلاصه شاخص های توصیفی نمرات سایر افراد

متغیرهای تحقیق	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره	کجی	کشیدگی	آزمون کولموگروف اسمیرنوف
بعد ساختاری	۲۱/۴	۹/۰۳	۱۰	۴۶	-۰/۲۶	۰/۹۳	۰/۰۵۲
بعد شناختی	۲۲/۲۶	۱۴/۶۱	۹	۶۵	۰/۷۶	۱/۰۴	۰/۰۵۳
بعد ارتباطی	۲۹/۱۴	۱۵/۱۹	۱۷	۵۷	۰/۹۷	۰/۹۹	۰/۰۵۱

میانگین بعد ساختاری سرمایه اجتماعی ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور برابر با ۲۸/۹ و سایر ساکنین برابر با ۲۱/۴، میانگین بعد شناختی سرمایه اجتماعی ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور برابر با ۳۲/۴ و سایر ساکنین برابر با ۲۲/۲۶ و میانگین بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی ساکنین محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور برابر با ۳۸/۱۴ و سایر ساکنین برابر با ۲۹/۱۴ بود. از آنجایی که مقادیر کجی و کشیدگی متغیرهای تحقیق در دامنه +۲ تا -۲ قرار داشت و مقدار

آزمون کولموگروف اسمیرنوف بیش از ۰/۰۵ بود، توزیع نمرات متغیرهای تحقیق توزیع نرمال داشته و شرایط استفاده از آزمون های پارامتریک برای تحلیل داده ها وجود داشت.

آمار استنباطی

فرضیه ۱) بین بعد شناختی سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات تفاوت معنادار وجود دارد.

به منظور بررسی معنی داری تفاوت میانگین بعد شناختی سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات، از آزمون T مستقل استفاده شده است.

آزمون T مستقل تفاوت میانگین بعد شناختی سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با میانگین سایر محلات

متغیر	گروه	N	X	S	آزمون لوین برای برابری واریانس ها		آزمون T مستقل برای میانگین ها		
					F	Sig	t	df	Sig
محلۀ پوشش برنامه اجتماع محور	محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور	۳۸۴	۳۲/۴	۱۲/۲۵	۰/۹۶	۰/۳۳	۱۰/۲۱	۷۶۶	۰/۰۰۰
	سایر محلات	۳۸۴	۲۲/۲۶	۱۴/۶۱					

اطلاعات موجود در جدول (۴-۹) نشان می دهد، از آنجایی که مقدار $P < ۰/۰۱$ ($P < ۰/۰۰۰$) می باشد، بین دو گروه از نظر بعد شناختی سرمایه اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه ۲) بین بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات تفاوت معنادار وجود دارد.

جهت بررسی معنی داری تفاوت میانگین بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با میانگین سایر محلات، از آزمون T مستقل استفاده شده است.

نتایج آزمون T مستقل تفاوت میانگین بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با میانگین سایر محلات

متغیر	گروه	N	X	S	آزمون لوین برای برابری واریانس ها		آزمون T مستقل برای میانگین ها		
					F	Sig	t	df	Sig
محلۀ پوشش برنامه اجتماع محور	محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور	۳۸۴	۳۸/۱۴	۹/۵۸	۱/۱۸	۰/۲۸	۱۲/۴۳	۷۶۶	۰/۰۰۰
	سایر محلات	۳۸۴	۲۹/۱۴	۱۵/۱۹					

اطلاعات موجود در جدول (۴-۱۰) نشان می دهد، از آنجایی که مقدار $P < 0/01$ می باشد، بین دو گروه از نظر بعدارتباطی سرمایه اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه ۳) بین بعد ساختاری سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با سایر محلات تفاوت معنادار وجود دارد.

جهت بررسی معنی داری تفاوت میانگین بعد ساختاری سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با میانگین سایر محلات، از آزمون T مستقل استفاده شده است.

نتایج آزمون T مستقل تفاوت میانگین بعد ساختاری سرمایه اجتماعی محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور با میانگین

سایر محلات

متغیر	گروه	N	X	S	آزمون T			برای برابری واریانس ها	آزمون مستقل برابری میانگین ها
					F	Sig	t	df	Sig
ساختاری	محله های تحت پوشش برنامه اجتماع محور	۳۸۴	۲۸/۹	۱۱/۳۱	۳/۷۶	۰/۰۵۷	۸/۳۱	۷۶۶	۰/۰۰۰
	سایر محلات	۳۸۴	۲۱/۴	۹/۰۳					

طبق اطلاعات موجود در جدول (۴-۱۱)، از آنجایی که مقدار $P < 0/01$ می باشد، بین دو گروه از نظر بعد ساختاری سرمایه اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که سرمایه اجتماعی محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور در ابعاد شناختی، ارتباطی و ساختاری بیشتر از ساکنین سایر محلات سطح شهر کرمان می باشد. این در شرایطی است که پژوهشهای متعدد نشان داده است که سازمانهای اجتماعی مردم نهاد، سرمایه اجتماعی را پدید می آورند و دستیابی به بسیاری از هدفهای توسعه را از مسیر کم هزینه تر برای جامعه فراهم می کنند (کرمب ، ۲۰۰۴ و احمدی فیروزجایی^۱ و همکاران، ۱۳۸۵). برخی بر این اعتقاد هستند که توسعه سازمانهای مردم نهاد و شبکه های اجتماعی در مناطق شهری و روستایی همان سرمایه اجتماعی است که باعث شکل گیری اعتماد، همکاری، حمایت و انسجام می شود. همچنین، این گونه سازمانها بر افزایش مشارکت، حمایت و همکاری اعضای آنها مؤثر بوده اند (راتینام ، ۲۰۱۰). سازمانهای مالی اجتماع محور با فراهم ساختن بستر مشارکت روستاییان احساس مسئولیت و انسجام و اتحاد روستاییان را در رفع موانع و مشکلات آنها فراهم کرده اند (روتون ، ۲۰۰۹). به عبارت دیگر، افزایش اعتماد بین روستاییان در اثر سازمانهای محلی روستایی باعث به اشتراک گذاری اطلاعات، اعتماد و کاهش رفتارهای فرصت طلبانه می شود

^۱Cramb

^۲Ratinam

^۳Ruthven

- ۴ و از این رهگذر، موجب سهولت در تصمیم گیریهای جمعی و ارتقای سرمایه اجتماعی می شود (جی جایا، ۲۰۰۹). در این راستا، می توان اذعان داشت که سازمانهای مردم نهاد نظیر انجمن های محلی، تعاونی ها، تشکلهای غیره، به لحاظ دار بودن ظرفیت هماهنگی و ایجاد شبکه ای از روابط اجتماعی برای مشارکت در جهت رشد اجتماعی همراه با عدالت، به عنوان بهترین سازوکار برای ارتقای سطح سرمایه اجتماعی محسوب می شوند (سیمونز و بیرچال، ۲۰۰۸).^۵
- سازمانهای محلی اجتماع محور، به واسطه ایجاد بستر همیاری و همراهی به خصوص، در مواقع اضطرار، پشتوانه حمایتی مناسبی را فراهم می آورند. تعاونی ها و تشکلهای اجتماع محور با گسترش مشارکت و تعامل اعضا و همچنین، افزایش آگاهی و توان های فردی و اجتماعی، موجب تقویت سرمایه اجتماعی در سطوح محلی و منطقه ای میشوند (هونگ و اسپولدر، ۲۰۰۷). افزون بر این، این گونه سازمانها بر ارائه فرصتهای اجتماعی به افراد برای عضویت در گروههای اجتماعی بیشتر، ارائه فرصتهای اجتماعی برای بسط روابط اجتماعی و شبکه شخصی افراد، ارائه فرصتهای اجتماعی برای ابراز عقیده و پیشنهاد راه حل در عرصه عمومی و ارائه فرصت اجتماعی برای مشارکت در تصمیم گیریهای عمومی تأثیر مثبت دارند (شارع پور، ۱۳۸۰).
- در ادامه، در راستای ارائه پیشینه پژوهشهای مربوط به نقش سازمان اجتماع محور بور توسعه سرمایه اجتماعی، می توان به تأثیر این گونه سازمانها بر اعتماد، مشارکت، افزایش اطلاعات، آگاهی، درک متقابل و رضایت از زندگی (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۸)، مشارکت در اجتماع محلی، عمل گرایی در بافت اجتماعی، احساس اعتماد، پیوندهای همسایگی، پیوندهای خانوادگی، ظرفیت پذیرش تفاوتها (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲)، همیاری و اعتماد و تعامل (شیری و مرشیدی، ۱۳۸۹)، جلب مشارکت محلی، شفاف سازی و پاسخ گویی، انسجام و یکپارچگی، اعتماد و همبستگی (آریان پور، ۱۳۸۷) که همگی تأیید کننده تأثیر سازمانهای اجتماع محور بر مؤلفه های سرمایه اجتماعی هستند، اشاره نمود. در نهایت، با بررسی پیشینه پژوهش چنین می توان گفت که سازمانهای اجتماع محور با ایجاد همدستی و همدلی میان افراد عضو، از رهگذر ارتقای میزان مؤلفه هایی نظیر مشارکت، آگاهی، اعتماد، حمایت و انسجام موجب شکل یابی سرمایه اجتماعی در آن جامعه می شوند. برنامه اجتماع محور آموزشها، ساختارها و شبکه های رسمی و غیر رسمی جاری و مرسوم در بطن زندگی مردم را کانون توجه خود قرار می دهند که موجب همکاری متقابل افراد شده و زمینه لازم را برای شکل گیری سرمایه اجتماعی جمعی و جامعه مدنی آماده می سازند. همچنین تسهیل کننده فرایند تشویق مردم به اندیشیدن درباره زمینه های اجتماعی، هویت خود و علل مشکلاتی هستند که تجربه می کنند تا آنها بتوانند راه های مناسبی برای مقابله با این مشکلات بیابند. توانمندسازی اجتماع محور منجر به آگاهی سیاسی و مشارکت می شود و هم زمان با فعالیت شهروندان در انجمن ها، آنها اقدام به تغییر نهادها و محیط پیرامون خود می نمایند. همکاری و مشارکت آنها بیشتر شده و سرمایه اجتماعی شان افزایش می یابد. طی آشکارسازی که در فعالیتهای اجتماع محور صورت می گیرد، فرد تجربیات خود را در اختیار مردم قرار می دهد. این تجربیات، چشم اندازهای متفاوتی را برای مردم باز می کند که باعث پویایی جامعه و بهبود برنامه می شود. در برنامه های اجتماع محور به دفاع از مردم در پیاده کردن طرحهای توسعه ای تأکید می شود و مربیان برای دستیابی به اهداف و پیشرفت، در واقع به مردم اعتماد به نفس می دهند. آنها معتقدند

^۱Jaiya^۲Simmons & Birchall^۳Hong & Sporleder

پیوندهای گوناگون، حمایت‌های اجتماعی متنوعی را برای اعضای شبکه فراهم می‌سازند. با تنوع روابط، افراد به طیف وسیعی از حمایت‌های مختلف دست می‌یابند که شامل حمایت‌های ابزاری، حمایت‌های عاطفی و روحی و حمایت‌های اطلاعاتی است.

۸- محدودیت پژوهش

عدم همکاری تعدادی از مردم حلات مانعی در جمع آوری اطلاعات بود.

۸-۱- پیشنهاد‌های کاربردی

۱- همانطور که در نتایج پژوهش آمده است سرمایه اجتماعی محلات تحت پوشش برنامه اجتماع محور بیشتر از سایر محلات است. بدین ترتیب پیشنهاد می‌شود که برنامه اجتماع محور را جهت ارتقاء سرمایه اجتماعی مردم یک محله استفاده نمود.

منابع

۱. احترامی، مهرداد (۱۳۸۴). اجتماع مقتدر. دفتر پیشگیری و امور اعتیاد سازمان بهزیستی کشور.
۲. احترامی، مهرداد. وطن پرست، ابوالفضل (۱۳۹۳). چالش‌ها و راهکارهای پیشگیری از اعتیاد در محله. فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد. سال اول، شماره اول.
۳. احمدی، یعقوب. محمدی به لبان آباد، اسعد (۱۳۹۲). بررسی ارتباط ابعاد سرمایه اجتماعی و رفتار شهروندی سازمانی، فصل نامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد شوشتر، سال هفتم شماره دوم.
۴. ازکیا، مصطفی. فیروزآبادی، سیداحمد (۱۳۸۳). سرمایه اجتماعی و نقش آن در شکل های تولیدی: مطالعه موردی حوزه آبریز کرخه. مجله جامعه شناسی ایران، دوره پنجم، شماره ۴.
۵. اکبری، امین (۱۳۸۹). نقش سرمایه اجتماعی در مشارکت، بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی- اجتماعی. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۶. الوانی، سید مهدی. شیروانی، علیرضا (۱۳۸۳). سرمایه اجتماعی، اصل محوری توسعه. ماهنامه، تدبیر. شماره ۱۵۴.
۷. الوانی، سیدمهدی. میرعلی سیدنقوی (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه ها. فصلنامه مطالعات مدیریت، ۳۴-۳.
۸. امیرکافی، مهدی (۱۳۸۰). اعتماد و عوامل موثر بر آن. فصلنامه اطلاع رسانی نمایه پژوهش، سال پنجم، شماره ۱۸، ص ۴۶.
۹. اونق، ناز محمد (۱۳۸۴). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۱۰. بوداقي، علی (۱۳۸۹). بررسی جامعه‌شناختی رابطه سرمایه اجتماعی سازمانی و رفتار شهروندی سازمانی. پایان نامه دوره کارشناسی پژوهشگری علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم اجتماعی.
۱۱. تاجیخش، کیان (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه. تهران، شیرازه، ص ۱۴۷.
۱۲. توسلی، غلام عباس (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی ثروت نامرئی. نشریه حیات نو اقتصادی.
۱۳. توسلی، غلام عباس. موسوی، مرضیه (۱۳۸۴). مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تاکید بر نظریه های سرمایه اجتماعی. فصلنامه علوم اجتماعی زمستان ۱۳۸۴؛ شماره ۱۱.
۱۴. حسین پور، نسرين (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفاه ذهنی در بین کارکنان وزارت رفاه و تامین اجتماعی. رساله کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۱۵. رحمانی، تیمور. عباسی‌نژاد، حسین. امیری، میثم (۱۳۸۶). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رشد اقتصادی ایران. فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال ششم، شماره دوم.
۱۶. رستمی شهربابکی، حمداله (۱۳۸۸). تعاون و سرمایه اجتماعی. تهران، انتشارات فرهنگ دهخدا، چاپ اول.

۱۷. رفیعی، حسن. (۱۳۸۵). الفبای برنامه های اجتماع محور. سخنرانی معاونت امور فرهنگی و پیشگیری سازمان بهزیستی کشور.

1. Adams, D. (2008). communities from Lessons: practice in empowerment Community. retrieved-first. <http://www.jrf.org.uk>.

۲. Assai Ardakani, Mohammad. (۲۰۰۷). Community-based initiatives and their relation to poverty reduction and health development: experiences in the Eastern Mediterranean Region. EMHJ - Eastern Mediterranean Health Journal, 13 (۶), 1242-1248. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/117374>

3. Cramb, A. R. (2004). Social capital and soil conservation: Evidence from the Philippines. Paper presented at the 48th Annual Conference on Australian Agricultural and Resource Economics Society, Melbourne, Australia

4. Chou, Yuan.K. (2006). Three Simple Models of Social Capital and Economic Growth. Journal of Socio-Economics, 35: 889-912.

5. Hong, G., & Sporleder, T. (2007). Social capital in agricultural cooperatives: Application and measurement of agricultural, environmental and developmental economics. Retrieved from <http://www.usaskstudise.coop/socileconomy/files/congresso7/hong-Sporleder.pdf>

6. Page, Nanette; Czuba, Cheryl E. 1999. Empowerment: What Is It? *Journal of Extension*, v37 n5 . Web site: <http://www.joe.org/joe/1999october/comm1.html>

7. Rathinam, U., & Natchimuthu, K. (2010). Women empowerment in Indian context: An impact of self-help groups on women livelihoods in Pondicherry. Dehli: Lambert Academic Publishing

8. Putnam, R. D. (1993). Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton: Princeton University Press.

9. Ruth Billings, J. 2000. Community development: a critical review of approaches to evaluation. JAN, Vol31, Issue 2, 472-480.